

D.G. Monrad biograferet

- | KAI JUST: *D.G. Monrad – menneske og mand – Riget, magten og æren*, Forlaget Hovedland, Gjern 2015, 416 s., 349 kr.
- | HENRIK GADE JENSEN: *Monrad. Vilje, tidsånd og tro*, Kristeligt Dagblads Forlag, Kbh. 2015, 348 s., 278,95 kr.

Hele to biografier om den nationalliberale D.G. Monrad udkom i 2015 med kort tids mellemrum: Kai Just's *D. G. Monrad – menneske og mand – Riget, magten og æren* og Henrik Gade Jensens *Monrad. Vilje, tidsånd og tro*. Begge søger at se Monrad i lyset af de idéstrømninger og politiske begivenheder, som Monrad relaterede sig til. Men mens Kai Just lægger mest vægt på Monrads indre liv, de kampe mellem tro og ikke-tro og mellem et romantisk livssyn og faktiske oplevelser, der ifølge Just prægede Monrads psyke og handlinger, er Henrik Gade Jensens mere orienteret mod livet i tiden. Justs biografi virker på nogle punkter mere dyb, mere indlevende og mere gennemarbejdet i et forsøg på en reel nytolkning. Begge er genre-biografier, der følger en hovedperson fra vugge til grav og behandler forskellige temaer, som de dukker op på livsvejen. En markant undtagelse findes dog i Justs bog, der begynder med 1864.

Første del af Kai Justs Monrad-biografi giver en begivenhedshistorisk oversigt over krigen 1864 og dens forhistorie. Monrad er ikke omdrejningspunktet for fremstillingen, men inddrages lejlighedsvis. Der bringes ikke nye kilder ind til belysningen af hans gøren og laden, ligesom kendte kilder ikke analyseres i et nyt og andet lys. Det efterlader derfor en fortolkning, der ikke adskiller sig fra det kendte. Monrad kunne ikke gå ind på en våbenstilstand på preussiske betingelser, han ønskede Dybbøl-stillingen holdt til sidste mand for at give et rimeligt udgangspunkt for en kommende fredsforhandling, han kunne ikke gå ind på en deling af Slesvig på grund af folkestemningen og blev i sidste ende overmandet af den komplekse situation og overlod spørgsmålet om en international voldgift til kongen. Side 63 konkluderes det, at „nøglen til Monrads handlemåde [skal] søges i hans dybt religiøse livsanskuelse, hvor den historiske udvikling ledes af det guddommelige forsyn, som det enkelte menneske kun har begrænset indflydelse på“. Denne konklusion udspringer imidlertid ikke af den foregående fremstilling. Det vises intet sted, hvorledes Monrads handlinger i konkrete situationer afspejler denne dybe religiøsitet. Hvis det er forklaringen, hvorfor bruges kræfterne så ikke på at vise, hvordan det manifesterer sig i Monrads handlinger eller hans konkrete vurderinger af situationer og handlemuligheder i stedet for den brede, almin-

delige skildring af krigen og det storpolitiske spil? Hvis Monrads konkrete handlinger og tænkning kun lader sig forstå i en religiøs ramme, må det kunne sandsynliggøres i analysen af konkrete handlinger eller ved hjælp af skriftlige udsagn fra Monrads hånd, men det sker ikke, og det er en svaghed.

Anden del handler om barndom og ungdom og skildrer Monrads vej til at forlige kristendom og de filosofiske strømninger, som cirkulerede i samtiden. Hans fars sindssygdom, familiens opløsning og livet som plejebarn satte sig spor i barnet og den unge mand Monrad og gjorde den søgen efter helhed og mening i tilværelsen, som er det eneste omdrejningspunkt for Justs fremstilling af den periode i Monrads liv, til en krisefyldt og traumatisk rejse. Det handler om, hvorledes Monrad kæmpede for at forlige tidens ånd med den kristendom, som var ham indpodet fra barnsben, og de indre kampe mellem den gode og den onde, den dæmoniske og den guddommelige side af Monrads personlighed. Kilderne er den unge Monrads digte og dramatiske forsøg, som læses som direkte udtryk for de kampe, Monrad kæmpede med sig selv. Forståelsesrammen er almene kapitler om romantisk filosofi, organismetænkning og personlighedsfilosofi. Hegels filosofi bliver i Justs fortolkning vejen til Monrads løsning på problemet om fornuft og religion, mening og meningsløshed, fordi den gav mening og skabte helhed i de modsætninger og vilkårligheder, Monrad så omkring sig. Med Hegel faldt alt på plads i en meningsfuld helhed, „da strid og lidelse viser sig som lige så nyttige led som harmoni og lyksalighed i både enkeltmennesket som menneskehedens udvikling frem mod den fuldkomne sandhed og enhed“ (s. 141). Dette suppleredes med Schleiermachers religionsfilosofi, som blev vejen til en udvikling i Monrads kristendomssyn, der gjorde gudsforholdet til en sag mellem det enkelte menneske og gud, en indre kilde til kærlighed og sandhed, som samtidig lagde distance til forestillinger om kristendommen som en gerningsreligion.

Da Monrad 3. december 1839 – på Frederik den 6.s dødsdag – trådte frem med politiske markeringer på et studentermøde, hang det således alene sammen med den bevidsthedsudvikling, han havde gennemgået, hans hegeliensk underbyggede opfattelse, der ifølge Just også omfattede den politiske verden som verdensåndens virkefelt og derfor lige så stille havde forberedt ham til politisk virksomhed. Hegel havde sået kimen til Monrads politiske interesse. Monrads vej til det politiske fremstår således alene som et spørgsmål om personlig bevidsthedsudvikling i forbindelse med filosofiske og religiøse impulser.

Del 3, som bærer titlen „Manddom“, vender tilbage til det begivenhedshistoriske spor. Den indledes med en analyse af *Flyvende politiske Blade*, som kom i fem numre i årene 1839-1842, hvor Monrad fremlag-

de sit syn på en politisk udvikling, der allerede var på vej bort fra enevælde mod en fri forfatning. Monrad så endvidere den historiske situation som åben og overvejede, hvilke veje der kunne slås ind på, alt efter hvad fremtiden måtte bringe. Samledes Tyskland, måtte det tyske land Holsten udskilles af det danske monarki, men skete det ikke, ville en fri forfatning med en fælles repræsentation for Helstatens dele være et middel til at bringe disse tættere på hinanden, skabe integration på tværs af sprog og andre forskelligheder. Monrad fik også ventileret den udbredte forestilling om de intellektuelle som folkets og den fri forfatnings kerne, der skulle have det afgørende ord i statens styrelse, indtil bønderne havde nået en grad af indsigt og uddannelse, der gjorde dem skikkede til at overvinde den materialisme og stands-egoisme, som kendetegnede bondestanden på dens daværende stade. I 1846 var Monrads forhåbninger til en snarlig fri forfatnings indførelse så små, at han trak sig ud af politik og tog imod et præsteembede i Vester Ulslev. Den gamle kong Christian 8.s død i januar og Februarrevolutionen i Paris åbnede en uventet mulighed for, at der igen kom skred i sagerne, og Monrad var klar, igen med realistiske og pragmatiske vurderinger af alternativer og situationer, som bragte ham fra helstatssympatier over Ejderpolitik til Slesvigs deling som et muligt udkomme af den Første Slesvigske Krig 1848-50. Monrads bidrag til den frie forfatning gennemgås med den rigtige pointe, at den ikke er demokratisk i moderne forstand og ikke var tænkt sådan. I de følgende år beskrives Monrad som pragmatikeren, hvis mening ændrede sig med situationen, men som gennemgående forsøgte at bevare grundloven mod angreb fra reaktionære kræfter, og som biskoppen, der ikke brød sig om levebrødspræster. Igen er det svært at se, at nøglen til overvejelserne findes i Monrads dybt religiøse livsanskuelse. Den historie, Just fortæller, adskiller sig ikke fra den, man almindeligvis kan læse i lødige historiske bøger og artikler; den er så at sige efter bogen. Men hvordan det støtter op om den religiøse forklaringsramme, vises ikke. Når motivet så endelig dukker op – som forklaringen på, at Monrad indgår i en nationalliberal regering ledet af C.C. Hall – fordi han som altid tilpasser sin tilgang „efter det, som det guddommelige forsyn i den historiske udvikling godtgør som sandhed“ (s. 267), kunne man vel ligeså godt sige, at han tilpasser sig efter forholdene – med eller uden Gud.

Fremstillingen er på dette tidspunkt tæt på, hvor den begyndte, nemlig krigen 1864, og her i anden omgang kommer vi tættere på det politiske spil bag de begivenheder, som blev beskrevet indledningsvis. Ifølge Just er situationens alvor ikke rigtigt gået op for regeringsleder Hall, der til gengæld er glad for at slippe ud af fedtefadet og lade Mon-

rad overtage ansvaret nytårsdag 1864. Monrad påtog sig opgaven, fordi han med støtte i befolkningens vilje mente at kunne tage kampen op, om nødvendigt til den sidste blodsdråbe, og redde landet. Monrads forestilling var, at så længe man kæmpede, kunne man forhandle en fred i stedet for at blive den påtvunget, og at man havde ressourcer at kæmpe med, indtil hovedstaden var indtaget. Men Monrad blev forrådt af folket; folkestemningen skiftede fra kampvilje til resignation og trak tæppet væk under Monrads vision. Efterfølgende tørrede de nationalliberale politikere nederlaget af på Monrad, efter at de selv havde opgivet at føre kampen til ende og var gået ind på afståelsen af Slesvig og Holsten med den betingelsesløse kapitulation.

For Monrad bliver det i Justs udlægning et spørgsmål om ære og moralsk svigt, selvom Monrad i det citat, der bygger op til pointen, selv peger på, at en genoptagelse af kampen skal ses som en måde at påvirke den storpolitiske udvikling på: „bliver der holdt ud i kampen, så véd ingen, hvilken retning den storpolitiske udvikling i Europa vil tage“ (s. 281). Det lykkedes i 1659 (Københavns belejring under Svenskekrigene), og det kunne ske igen. Her synes jeg ikke, det moralske ræsonnement virker overbevisende. Monrad deltog i foråret 1863 i afsøgningen af en mulig dansk-svensk føderation, som ideologisk lå i forlængelse af skandinavismen og juridisk i nærheden af højforræderi. Hvor passer dette meget lidt moralske og meget realpolitiske ind i det billede af den moralske og æresbevidste Monrad, som tegnes her? Ligeledes i modsætning til Monrads moralske forpligtelse på at redde landet og folkets ære står, at Monrad rent faktisk tilbød at ændre Novemberforfatningen i begyndelsen af 1864, hvilket dog blev afvist af Preussen. Det er ikke let at finde klarhed i Monrads handlinger, hvilket den traditionelle historieskrivning om Monrad og 1864 har holdt fast i, efter min mening med rette.

Bogens sidste del hedder „Skyld og tilgivelse“. Vi kommer med Monrad i eksil og tilbage igen. Vi kommer til prædikener garneret med national opdragelse i sognekirken i Brøndbyerne, hvor syndsbevidshed og national genrejsning gik hånd i hånd, og vi præsenteres for Monrads kritik af det moderne gennembrud og ideen om den frie vilje. 1871 bliver han igen biskop på Lolland-Falster, han indsætter præster og skolelærere og får også tid til at udgive teologiske skrifter og overvejelser om trosbekendelsens oprindelse. Samme år påbegyndte Monrad sin bestræbelse på at blive valgt til Rigsdagen, hvilket dog først lykkedes i 1882. Denne dels højdepunkt er en analyse af Monrads syn på folketingsparlamentarisme, tidens store politisk spørgsmål, som han sluttede op bag af taktiske grunde – for at kunne vende tilbage til politik og mægle i den fastlåste situation – men ikke mente var en tanke, der var nedlagt i grundloven. Begge kamre og kongen burde have ind-

flydelse på regeringsdannelsen, men regeringen skulle samtidig virke for, at de to kamre kunne samarbejde.

Som det er blevet moderne i populære fremstillinger, legitimerer Just sit eget projekt ved at sværte den kritiske historieforskning og de professionelle historikere til, som kun har interesseret sig for Monrad som den skyldige i krigen 1864, der som sådan skulle fordømmes. Monrad er blevet fordømt i en lang række faghistoriske artikler og bøger, siges det, men hvilke nævnes ikke. Jeg genkender ikke dette billede. Monrad er blevet beskrevet som selvovervurderende, svær at greje, gådefuld, opportunist, og det, vil jeg mene, er synspunkter, der sagens lader sig opretholde efter endt læsning også af Just selv. I hovedsagen holder biografiens sig til det kendte billede af Monrad og hans skiftende politiske synspunkter, som sættes ind i politisk-historisk sammenhæng, og som sådan kan jeg ikke have nogle grundlæggende indvendinger mod den.

Til gengæld synes jeg ikke, der er meget indsigtsgivende i ideen om Monrads helhedssyn, at Gud lægger planen, politikerne fører dem ud i livet, og det, den bygger på, er folkestemningen. Just forfølger ikke systematisk sin egen tese om den religiøse nøgle til Monrad som menneske og politiker, og han sandsynliggør den derfor heller ikke. Her kunne jeg godt have tænkt mig en dyb analyse af de politiske skrifter og handlinger i stil med analysen af Hegel og Schleiermacher i relation til tolkningen af Monrads religiøse udvikling til manddom. For mig at se er Monrad i hovedsagen en mand, der tænker i scenarier, bygget dels på historisk viden, dels på viden om samtidige forhold, der har hver sin løsningsmulighed. Hvis de tyske stater samles, så skal Danmark slippe Holsten og føre Ejderpolitik, hvis de ikke samles, skal en fri forfatning skabe bedre sammenhæng i Helstaten. Hvis Ejderpolitikken bringer Danmarks og den danske folk i livsfare, må den opgives, og helstatspolitik gennemføres. Denne tolkning modsiges ikke af Justs fremstilling. Just tenderer derfor efter min mening til at gøre Monrad til en mere principielt og moralsk tænkende politiker, end der nødvendigvis er belæg for. Det hænger måske sammen med ønsket om at fremhæve Monrad som en stor moralsk politiker som et modbillede til nutidens levebrødspolitikere (f.eks. s. 7, 281), men måske også med en for stor tillid til Monrads egen efterrationalisering af sin rolle i krigen 1864. I forlængelse af det kan man også få den fornemmelse, at Monrad gør folkestemningen til et nærmest metafysisk begreb, som han mener sig svigtet af i situationen, hvor han vil kæmpe, men folkestemningen siger nej - hvor Monrad så ved det fra? – men det bliver ikke desto mindre Monrads selvforklaring, som Just overtager.

Hvad jeg også synes burde have været inddraget, er skandinavismen og Monrads nationale tænkning. Med hensyn til Monrads skan-

dinavisme er den berørt ovenfor som realpolitik, men den har også en ideologisk komponent. Monrad talte i 1840'erne om det store Norden som sit fædreland, og han indførte faktisk som undervisningsminister oldnordisk i skoleembedseksamen i 1849, hvilket siger noget om, at det ikke bare var udvendig modetænkning for ham. Dertil kommer Monrads nationale tænkning. Monrad beskrives flere steder – og med rette – som helstatsmand, hvilket peger tilbage på hans forestilling om, at en fri forfatning for hele Helstaten kunne bringe Helstaten til at fungere. Monrad var skeptisk i forhold til Novemberforfatningen, som han anså for at være farlig, og han tilbød at ændre den kort efter nytår 1864, hvilket dog afvistes af Preussen. Monrad mente, at man burde gå langt for at give indrømmelser til de tysksindede i Slesvig, og han var modstander af fordanskningspolitikken i Slesvig i mellemkrigstiden, som han opfattede som barbarisk (s. 266). Men samtidig var Monrad national. Han var forfatter til en grundlov i 1849, som var tænkt at gælde for Kongeriget Danmark og Slesvig, men ikke for Holsten. Det afspejler det grundlæggende i den nationalliberale tænkning i forestillingen om en dansk nationalstat, der skulle huse alle danskere – og kun dem. Her ligger der nogle modsætninger, som Just fint får inddraget i de situationer, hvor de manifesterer sig, men det ville have styrket tegningen af Monrad, hvis bogen havde forsøgt at samle billedet af Monrads nationale tænkning, hvilket også ville have givet et indblik i, hvorfor de slesvigske krige overhovedet skulle føres.

Justs forklaringsmodel lægger vægt på Monrads indre liv, de individualpsykologiske træk grundlagt i barndommen og ungdommens romantiske strømninger, og det er der som sådan ikke noget metodisk i vejen med. Henrik Gade Jensens biografi lægger, som undertitlens „tidsånd“ også indikerer, derimod vægt på omstændighederne i forskellige faser af Monrads liv, den realhistoriske kontekst, som Just ikke finder, er nok til at forstå mennesket Monrad. Det skal da også siges, at der selvfølgelig også er psykologiske karakteristikker i Gades bog, som i det mindste delvis synes inspireret af Justs bog, som står på Gades litteraturliste. De er i hvert fald begge enige om det dialektisk-afprøvede som et karaktertræk hos Monrad. Men jeg må nok indrømme, at jeg i den overordnede tilgang mere er en „gadedreng“ end en „justitianser“, og at jeg på det felt synes, Gade har godt tag i tidens historie.

Til gengæld er der nogle punkter, som forekommer mig mere korrekt behandlet i Justs bog end hos Gade. Det har noget at gøre med Gades to aksiomatiske udgangspunkter. Det første er, at den generelle udvikling går i retning af demokrati – det demokratiske imperativ (man er vel idéhistoriker) – og at Monrads gøren og laden på det politiske område lader sig forstå i den kontekst. Det andet er, at demokrati

kun kan fungere i en sprogligt homogen nationalstat. Jeg synes ikke, at nogen af disse urørlige påstande hjælper Gade på andet end afveje.

Monrad var ikke demokrat, og 1849-forfatningen var ikke demokratisk, og den var ikke tænkt som sådan. Man kan måske sige, at Monrad var demokrat på sigt, forstået således, at når befolkningens brede masser havde nået et rimeligt trin af dannelse og oplysning, kunne de inddrages i den politiske proces, der efterhånden kunne komme til at ligne et demokrati. Men det, man ville have, var i første omgang en fri forfatning, og „folkets selvstyrelse kan på ingen måde siges at være grundtanken i grundloven“, som Monrad formulerede det i 1870'erne, hvilket af Gade får betegnelsen udemokratisk med på vejen og bedømmes som værende ude af trit med tidsånden (s. 250). I forbindelse med grundloven kan man læse om det hele hos Just, men hos Gade falder de konservative garantier under radaren, uden at det står helt klart, om de er overset eller fravalgt. Det stemmer jo heller ikke særlig godt overens med den demokratiske tidsånd, at den valgret, der her med kapiteloverskriften og Monrads forsvar af den understreges som værende almindelig, ikke omfattede tjenestefolk uden egen husholdning og kvinder, eller at Landstinget var tænkt som en nødbremse i forholdet til det mere demokratiske valgte folketing, ligesom arvekongen skulle spille en aktiv rolle i den politiske beslutningsproces.

Et kuriøst eksempel på, hvad aksiomet om den nødvendige sammenhæng mellem demokrati og sprogligt ensartet nationalstat fører med sig, er, at Christian 8.s helstatspolitik her omfortolkes til at være et udtryk for, at kongen ikke turde demokratisere Helstaten, fordi „det ville være som at lege med tændstikker i et krudtkammer at demokratisere Helstaten med sine tyske og danske befolkningsdele“ (s. 62). Christian 8. kunne som statholder underskrive en demokratisk grundlov i Norge i 1814, fordi landet var tilstrækkeligt homogent, men det var Helstaten ikke, og derfor måtte enevældens bevares. Hvis man læser i kongens dagbøger eller i A.S. Ørstedes skrifter om Helstatens som stat, får man det indtryk, at de opfatter Helstaten som en fuldt funktionsduelig stat, hvor kongemagten vil være i stand til at afbalancere forskellige interesser og føre en politik til alles bedste. Demokratisering meget længere end stænderforsamlingerne var ikke på tale, heller ikke i Christian 8.s politiske testamente til sin søn fra januar 1848. Nu kunne Christian 8. jo heller ikke vide, at de gamle territorialstaters tid var ved at rinde ud, men det ved Gade – hvilket Gade vel også indfører som en lovmæssighed: Helstaten er et relict ude af trit med tiden (f.eks. s. 103f) – og sammen med det demokratiske imperativ fører det til en helt anakronistisk tolkning af den sidste enevældige monarks politik.

Nu er kongen jo heller ikke hovedpersonen, kunne man indvende.

Problemet er, at det samme gør sig gældende med tolkningen af Monrads tænkning. Eller i hvert fald sider af den. Monrad talte i sine *Flyvende politiske Blade* om, at friheden og den fri forfatning kunne bringe de to nationaliteter i den danske helstat tættere på hinanden, hvorfor man – skønt egentlig misvisende, da rigtige helstatsmænd som Christian 8. og A.S. Ørsted ikke delte meget tankegods med Monrad – har betegnet Monrad som helstatsmand. Gade vælger i sin gennemgang af de *Flyvende politiske Blade* at udelade de helstatslige aspekter og læser dem nationalt og som udtryk for Monrads centralisme, hvilket er en korrekt, men også partiel læsning.

Kæden springer derimod helt af, når Gade så skal vise, at demokrati kræver fælles sprog, og at tanken om national enhed skyldes hensynet til demokratiet. Danmark og Slesvig skulle altså ikke samles i én stat, fordi befolkningen i de to helstatsdele havde samme nationalitet, men for at man kunne få et funktionsdueligt demokrati. Jeg mener ikke at have mødt dette argument blandt aktive forfattere i 1840'erne. Ikke at det kan udelukkes, at det findes, for der er mange skrivelser i omløb og en hel del synspunkter på nationalitet, stat og forfatning. Men det ser i det mindste ikke ud til, at Monrad har udtrykt dette synspunkt. Når Monrad ikke selv vil sige det, må en anden træde til. Denne stand in bliver den engelske liberale filosof J.S. Mill, som Monrad ifølge Gade sikkert aldrig har læst, men han kan altså alligevel bruges som kilde til Monrads syn, fordi „principperne var fælles tankegods for liberale i Europa“ (s. 111). Det er godt nok en problematisk fremgangsmåde. Når det et par sider længere fremme (s. 116) konstateres, at Monrad kunne acceptere en fri forfatning for Helstaten, hvis Holstens forhold til Det Tyske Forbund blev mere løst, er det svært at se, hvad Mill skal blandes ind i det hele for. Monrad vil jo åbenbart noget, som Mill afviser, er muligt.

Hver gang Gade henter sin uafviselige, uafvendelige eller urokkelige demokratiske tidsånd frem, giver den anledning til forbehold og reservationer: „Driften mod en demokratisk nationalstat var tidens *juggernaut*, og så glemmer man bagefter, at selv fremtrædende politikere forbundet med de nationalliberale som C.G. Andræ alligevel ønskede at bevare Helstaten som den overleverede ramme for statslivet“ (163). Tscherning var heller ikke rigtig nationaldemokrat efter den målestok, Gade opstiller, Monrad var det heller ikke altid, og selvfølgelig var A.S. Ørsted det ikke, for han var døvstum over for demokratiet i dets moderne frembrusende form (s. 157). I det hele taget var de helstatskonservative de egentlige skurke, der på kupagtig vis luskede en helstatsforfatning igennem for den under alle omstændigheder synkende helstatsskude, fortrængte den deling af Slesvig, som kunne have løst problemet, og ikke havde blik for demokratiets tidsånd (s.

176). Også Christian 9 klandres for ikke at kunne læse tidens sprog og erkende, at helstaten tilhørte verden af i går (s. 179). Hvorfor ikke bare slippe de historiske aktører ud af denne demokratisk-nationale metafysiske teleologi og konstatere, at der var flere politiske løsninger af Helstatens problematik på spil, og demokrati var ikke inkluderet i dem alle. Så kan man selvfølgelig ikke bruge denne historie som et lærestykke om sammenhængen mellem demokrati og sproglig-national homogenitet, men det lykkes faktisk heller ikke, som det er med de talrige forbehold, det nødvendigvis må føre med sig, når der nu er så mange aktører, der falder helt eller delvis uden for den ahistorisk fastlagte ramme.

Gades gennemgang af krigen 1864 og den efterfølgende fredskonference er ganske ligetil, læseværdig og rimelig. Gade lægger vægten på den realhistoriske situation, den, Just gerne vil bort fra. Grundhistorien er stort set den samme, men forklaringsmodellerne er forskellige. Gades hovedpointe er, at den personlige splid i det nationalliberale ledelseslag, især den evige rivaliseren mellem Monrad og Hall, gjorde, at Monrad kom til at stå alene med de beslutninger, han på grund af rådvildhed og svigtende realitetssans ikke var i stand til at træffe i den tilspidsede situation. Monrad frygtede for Danmarks fortsatte beståen og ville derfor kæmpe til sidste mand i håbet om, at England, Frankrig eller Sverige – den skandinaviske side inddrages af Gade – ville gøre noget, der kunne ændre den håbløse situation og sikre den danske nations overlevelse som en enhed. Bag det ligger der også for Gade et religiøst sind, en gammeltestamentlig dikotomisk tænkning, som prægede Monrad i den tilspidsede situation i modsætning til tidligere. Gades bog afsluttes med Monrad i New Zealand og tilbage igen, hans politiske skrivelser og reaktionerne på dem, tiden som præst i Brøndbyerne og biskop på Lolland-Falster, modstanden mod Brandes' kristendomsspot og darwinismen. Broderparten af denne sidste del er en analyse af den liberale Monrads diskussion med den konservative biskop Martensen om samfund og etik, der viser Monrad som en klassisk liberal i både sin økonomiske tænkning og sit samfundssyn. Monrads kristne forfatterskab, som også forekommer grundlæggende liberalistisk og individualistisk, gennemgås, inden det afsluttende kapitel spørger, om Monrad var sindssyg. Det var han ikke, og Gade mener, at vi skal passe på med diagnoser. Også af tidsånden, vil jeg føje til.

Gades fremstilling afhjælper ikke det savn af en systematisk undersøgelse af Monrads nationale tænkning i dens forskellige udgaver, som jeg efterlyste hos Just. Helstatsmand, ejderdansk, friheden som integrationskraft på tværs af sproggrupper, det danske folk som enhed eller intet og dertil skandinavisme, alt i én og samme mand kombineret med tilpasningen af overordnede synsmåder til konkrete situatio-

ner. Hvilken sammenhæng er der i dette, hvis der er nogen? Man kan selvfølgelig sige, at det ligger uden for biografien som genre med dens kronologisk fremadskridende fortælling om den biograferede person fra vugge til grav. Det kan være, men af samme grund synes jeg ikke, jeg er blevet meget klogere på Monrads tænkning og handlinger i 1848 eller 1864, end jeg var tidligere.

Det rejser spørgsmålet om, hvilket behov de to biografier egentlig dækker. Der er ingen tvivl om, at Tom Buk-Swientys portræt af den fedladne, mani-depressive Monrad i hans 1864-bøger har sin del af æren, og ligeledes Ole Bornedals ikoniske billede af fru Heiberg, der står på Monrads mave. Det vil sige, at det behov, man mener at dække, er behovet for reel viden om Monrad som en modvægt til et fortegnet portræt hos de to førnævnte. Det behov dækker begge biografier, idet de tegner et nuanceret, kildebaseret billede af manden, hans handlinger og de mulige forklaringer på dem. Monrads situationsbestemte stillingtagen, der afvejes i forhold til mulige fremtidsscenarier, der i visse tilspidsede situationer udmønter sig i handlingslammelse, synes at være det fælles grundsynspunkt, som forbindes til Monrads dialektiske evner til at veje for og imod og ikke være alt for principfast, men søgende og tvivlende. Genren i sig selv lægger hindringer i vejen for systematiske undersøgelser af temaer på langs af det levede livs kronologi, og det forekommer mig at være en svaghed. Jeg har nævnt skandinavismen og den nationale tænkning som to felter, hvor det kunne have været givende med et anderledes greb end det biografisk-kronologiske. Skifter Monrad mening om disse centrale forhold over tid, eller er der mere vedvarende synsmåder, som tillempes i forskellige situationer? Hvad er det egentlig, Monrad vil opnå i forhold til det nationale? Kunne man ved at analysere de indlæg, Monrad har haft i Folketinget fra 1849 til 1865, måske have fået nye informationer til en afklaring af dette? Jeg ved det ikke, men begge bøger bygger på den tidligere forskning og de kildeudgivelser, der er til rådighed, Just suppleret med Monrads private arkiv, hvilket især er produktivt for hans tolkning af Monrads religiøse ungdomsliv. Men det kunne måske have været en idé til afklaring af dybden af det skandinaviske og forestillingerne om det nationale at have søgt bredere i det materiale, Monrads omfattende livsvirksomhed faktisk har afsat.

Begge bøger er efter min mening godt skrevet. Mens hensigten i forhold til et bredere publikum kan siges at være opfyldt, er jeg ikke sikker på, at de gør den periodeinteresserede historiker med kendskab til litteraturen meget klogere på Monrad og hans handlinger. Men det er heller ikke let at blive det, og det er måske pointen.

Claus Møller Jørgensen